

RAJNAI GERGELY

Válságkezelés és újraválasztás Magyarországon és a világban

Absztrakt

A tanulmány a 2022-es magyar választást a gazdasági szavazás szempontjából, nemzetközi kontextusban vizsgálja meg. Hipotézisei szerint válságidőszakokban a választók rendszerint a kormányt hibáztatják a rossz gazdasági körülményekért, így a kabinetek újraválasztási aránya jelentősen csökken, viszont azoknak a kormányoknak, amelyek enyhíteni tudják a válság hatását országukra, nagyobb esélyük van az újraválasztásra. A tanulmány ezt egy szociotropikus, komparatív és retrospektív modell segítségével vizsgálja meg a kiterjedt Nyugat országain, összevetve a 2008 utáni gazdasági recessziót a jelenlegi, koronavírus által indukált válsággal. Az eredmények alapján a 2008-as válságot követően a hipotézisek igazolódtak, azaz az újraválasztási arány szignifikánsan csökkent, de a válságot jól kezelő kormányok esetében jelentősen magasabb volt, mint azon kabinetek esetében, amelyek országait súlyosabban érintette a recesszió. A Covidot követő válság során viszont mindkét hipotézist cáfolják az eredmények: a kormányok újraválasztási esélyei nem csökkentek, a válságkezelés hatékonysága és az újraválasztás között nem volt összefüggés. Erre a tanulmány két lehetséges magyarázatot ad: a 2008-hoz képest aktívabb válságkezelés politikai következményeit, valamint a gazdasági szavazás visszaszorulását észak-amerikai és nyugat-európai országokban. Ez utóbbi magyarázatot támasztja alá, hogy a kelet-közép-európai régióban a Covid okozta válság során is igazolódtak a hipotézisek, ami magyarázza a magyar választások eredményét is.

Kulcsszavak: gazdasági szavazás, összehasonlító politika, újraválasztás, gazdasági válság

Abstract

This paper analyses the results of 2022 Hungarian parliamentary elections from the perspective of economic voting in an international context. It hypothesises that during recessions, the re-election rate of cabinets is lower compared to other time periods, and that during these crises, governments that handle the crisis better have a better chance of political survival than their peers. The paper tests these hypotheses empirically by applying a sociotropic, comparative and retrospective model on the elections in the 'West' during both the post-2008 financial recession and the economic crisis induced by the Covid pandemic. The results demonstrate that both hypotheses proved to be correct in the case of the aftermath of the 2008 recession, as re-election rates were generally reduced and cabinets in countries with better performing economies during that period had a significantly better chance at re-election than their peers did. On the other hand, both hypotheses were rejected in the case of the post-Covid crisis: re-election rates were not significantly lower compared to other periods and economic perfor-

mance does not seem to have had an effect on the probabilities of re-election. The paper offers two potential explanations for the differences: the political consequences of the more active handling of the Covid crisis and the rise of post-material voting to the detriment of economic voting. The latter explanation is supported by the fact that the economic voting still works in the Central Eastern European region, a trend that offers an explanation for the results of the Hungarian election.

Keywords: economic voting, comparative politics, re-election, economic crisis

A 2022-es magyar országgyűlési választásokat elsődlegesen befolyásoló külső körülmény egyértelműen az orosz–ukrán háború volt. A közbeszédben a háború és a választás kapcsolatáról szóló diskurzus során azonban szinte elsikkadt, hogy a választást közvetlenül megelőző időszak előtti évek politikáját a koronavírus-járvány és annak kezelése dominálta nemcsak Magyarországon, hanem az egész világon. A Covid népegészségügyi hatásain túl nem szabad elfeledkezni a pandémia gazdasági következményeiről sem: a világgazdaság a 2008-as pénzügyi válság utáni hosszú konjunktúrát követően recesszióba fordult, és ennek a recesszióknak fontos a politikai hatásaival foglalkozni a magyar választások kapcsán is.

Ez a tanulmány arra vállalkozik, hogy a koronavírus-járvány nyomán elindult világgazdasági válság hatását vizsgálja meg a 2022-es magyar parlamenti választásra, nemzetközi összehasonlításban. Mind a józan ész, mind a gazdasági szavazás szakirodalma alapján azt várhattuk, hogy válságidőszakban, illetve annak közelében a választók a kormányt hibáztatják az anyagi problémáikért, és ezért a kormánypártok újraválasztási esélye alacsony lesz, népszerűségük jelentősen csökken a korábban, konjunktúra idején elért szinthez képest. Ennek a várakozásnak remekül megfelel a 2008-as válság utáni magyar eset, amikor a korábbi kormányzati teljesítményük okán az MSZP és az SZDSZ katasztrofális vereséget szenvedtek a 2010-es választáson. A 2022-es választás viszont teljesen mást mutat: a pusztán a válság jelenléte alapján várható összeomlás nem-hogy nem következett be, hanem a kormánypártok még növelték is szavazatarányukat korábbi eredményeikhez képest.

A tanulmány ennek a jelenségnek a magyarázatát keresi tágabb, nemzetközi kontextusban: hogy lehet az, hogy válságidőszakban bizonyos kormányok sikeresek tudnak maradni, mások pedig elbuknak? A választ négy részre tagolva mutatja be a tanulmány. Először röviden áttekintheti a gazdasági szavazás releváns irodalmát, és ez alapján két hipotézist

fogalmaz meg. Az első szerint válságidőszakban a kormányokat kisebb valószínűséggel választják újra, mint konjunktúra idején, a másik szerint pedig azok a kormányok, amelyek jobban kezelték a gazdasági válságot, annak hatásait enyhíteni tudták, nagyobb eséllyel képesek választást nyerni, mint azok, amelyeknek ez nem sikerült. A második részben ezeket a hipotéziseket a 2008-as válság kapcsán fogom empirikusan megvizsgálni. A harmadik részben a vizsgálatot megismétlem a 2020-as Covid-válság időszakára is. Az empirikus kutatások alapján a szakirodalmi várakozások beigazolódtak a 2008-at követően: a kormányokat kisebb eséllyel választották újra, a válságot hatékonyabban kezelő vezetők pedig nagyobb eséllyel maradtak hatalomban, mint a többi párt. Ezzel szemben a 2020-as válság után nem ezt tapasztaljuk: a kormányok újraválasztási aránya nem romlott a 2008 után tapasztalt mértékben a konjunktúra idején tapasztalathoz képest, és nem látszik az, hogy a válságot jobban kezelő kormányok sikeresebbek lettek volna a válsággal nehezebben megbirkózó társaiknál. A negyedik rész erre a változásra ad két lehetséges magyarázatot. Egyfelől a két válság lefolyása és a rá adott politikai reakciók nagyon eltérőek voltak, és ez befolyásolhatta a választók reakcióit is. Másfelől 2020-ban 2008-hoz képest a nyugati világban a szavazók egyre nagyobb része értékalapon döntött politikai preferenciájáról, a tisztán gazdasági szavazás jelentősége egyre csökken, így az erre alapozott modellek magyarázó ereje is egyre gyengébb lesz. Mindeközben a kutatás eredményei arra utalnak, hogy a pandémia okozta recesszió során is jól működtek a gazdasági szavazás modelljei Közép-Kelet-Európában, így Magyarországon is, tehát a régióban a gazdasági szavazás továbbra is kiemelkedő jelentőségű. 2010-ben a magyar gazdaság a nemzetközi átlagnál súlyosabb veszteségeket szenvedett, és egyebek mellett ez is vezethetett a Fidesz fölényes sikeréhez. 2022-ben viszont Magyarország a nyugati átlagnál valamivel jobban állta a pandémia során elindult negatív gazdasági folyamatokat, és ez magyarázhatja a kormány sikerét, bár ezt óvatosan kell kezelnünk, mert a Covid-válság során a korábban jó magyarázatot nyújtó modellek nemzetközi szinten kevés prediktív erővel bírtak, így az áprilisi választás akár egy „kilógó” eset is lehet a nemzetközi trendben, csak a regionális mintába illeszkedik kiválóan.

A gazdasági szavazás típusai

A politikusok népszerűségük egyik legfontosabb elemeként tekintenek a gazdaság állapotára, ezt mi sem tanúsítja jobban, mint Bill Clinton hírhedt mottója: „A gazdaság a lényeg, te hülye!”¹ A gazdasági szavazás elmélete mögötti alapvető feltevés az, hogy a választók preferenciájuk kialakításakor a gazdaság helyzetét is számba veszik. Az azonban nem egyértelmű, hogy a polgárok pontosan mit vesznek figyelembe a helyzet értékelésénél. Aszerint, hogy a gazdaságot milyen szempontból értelmezik a választók, a politikatudomány legalább három dilemmát vet fel ennek kapcsán, amelyek mentén különböző modelleket alakíthatunk ki a gazdasági szavazásra. A következő bekezdésekben ezeket a dilemmákat tekintjük át nagyon röviden.² A szavazó alapul veheti személyes tapasztalatait, perspektíváit, azaz, ha az ő és szűk környezete jobban él, akkor ítéli jónak a gazdaság helyzetét. Ebben az esetben a szavazó *egocentrikus*. Lehetséges azonban, hogy a választót nem elsősorban a saját sorsa, tapasztalatai és kilátásai befolyásolják, hanem az ország, a társadalom egészének helyzete. Tehát, ha azt veszi figyelembe preferenciájának kialakításakor, hogyan alakulnak az országos gazdasági mutatók, és milyen gazdasági víziót kínálnak az egyes pártok a társadalom egészének számára, akkor beszélhetünk *szociotropikus* szavazóról. Az egocentrikus modellben minden választó benyomása eltérő lesz, és akkor is beszélhetünk alapvetően gazdaságilag motivált szavazásról, ha a választók különböző irányba voksolnak, hiszen az egyes polgárok érdekei és tapasztalatai nagyon eltérőek lehetnek. Egyes kormányzati intézkedések bizonyos csoportoknak kedveznek, másokat megkárosítanak, így, ha minden szavazó tökéletesen egocentrikus, akkor is több párt kaphat voksot. Ezzel szemben a szociotropikus modellben minden választó pontosan ugyanazokat a szempontokat mérlegeli, így a szociotropikus szavazók döntése egy irányba mutat, amennyiben tökéletesen racionális és objektív polgárokról beszélünk. Ez természetesen a valóságban nincs így, az empirikus kutatások kimutatták, hogy az érzelmek és a pártos kötődés erősen befolyásolja az objektív tények értékelését is.³ Természetesen az egocentrikus és szociotropikus modellek juthatnak azonos eredményre, de bizonyos sza-

1 Christiansen 2017, 129.

2 Az áttekintés alapját a következő könyvek adták: Lewis-Beck 1988 és Duch–Stevenson 2008.

3 Patkós 2015; Patkós–Farkas 2020.

vazóknál (akiknek jól alakul sorsa, miközben az ország gazdasága gyengül; illetve akik az ország prosperálása ellenére rosszabbul élnek) a két modell ellenkező előrejelzést tesz.

A gazdasági szavazási modellek második dilemmája az időt érinti. A szavazók figyelembe vehetik a kormányzati teljesítményt: ha jól alakul a gazdaság helyzete, akkor a kormányra, ha rosszul, akkor az ellenzékre szavaznak. Ebben az esetben a szavazó fókusza a múlton van, ezért nevezzük *retrospektív* választónak. A másik modell szerint a választók az ígéretes és a gazdaság kilátásai, valamint a politikusok által kínált jövőképek alapján hozzák meg döntésüket. Ilyenkor a választás hangsúlya a jövőre helyeződik. Az ilyen modellt nevezzük *prospektívnek*. Ennél a dilemmánál is komoly módszertani különbségek merülnek fel: a prospektív modellek esetében programokat és beszédeket kell elemezni, a retrospektív nézőpont teszteléséhez viszont a gazdasági mutatók alakulását kell figyelembe venni.

A harmadik dilemma a választók viszonyítási pontjához kötődik. A választó alapozhatja a döntését arra, hogy saját vagy az ország sorsa hogyan alakult, vagy fog alakulni egyfajta szellemi vákuumban: retrospektív-egocentrikus szavazó esetén például ez azt jelenti, hogy ha a saját fizetése nőtt egy ciklusban, akkor elégedett lesz a kormánnyal, ha nem, akkor pedig az ellenzékre fog szavazni. Kizárólag a saját pénztárca vagy a saját ország teljesítménye számít. Ilyenkor beszélünk *abszolút* gazdasági szavazásról. Ezzel szemben a választó viszonyíthat másokhoz is. Ismét a retrospektív-egocentrikus szavazó példájához nyúlva ilyenkor nem elég a szavazónak az, ha növekedett a fizetése az adott ciklusban. Amennyiben azt látja, hogy a környezetében még jobban emelkedett az emberek jóléte, akkor velük összehasonlításban saját keresetnövekményét már kevesellni fogja, és nem lesz elégedett a kormány teljesítményével. Amennyiben egy választó ilyen összehasonlítások alapján alakítja ki a preferenciáját, *komparatív* gazdasági szavazónak nevezzük. Köznyelvi megfogalmazással: az abszolút szavazót csak az érdekli, hogy a saját pázsítja elég zöld-e, a komparatív szavazónak viszont az a lényeg, hogy a saját füve zöldebb legyen, mint a szomszédé. A nyilvánvaló elméleti különbségek mellett itt is jelentős módszertani eltérések vannak a két modell között. Abszolút modellek esetében egy ország vagy egy egyén önmagában vizsgálendő, míg egy komparatív modell csak a régió országaival való összevetésben vagy az egyének országos átlagához képest értelmezheti ugyanezeket a mutatókat.

Módszertan

A válságkezelés sikeressége és a kormányok újraválasztási arányának vizsgálata során az ország gazdaságának egészét kell számba vennünk, így a szociotropikus megközelítést kell választanunk. Ennél a kérdésnél nem a pártok ígéretei, hanem közelmúltbeli politikai teljesítményük számít, ezért a retrospektív modell alkalmas az elemzésre. Miután a tanulmány a magyar választásokat nemzetközi kontextusban értelmezi, ezért ez egy komparatív elemzés lesz. Tehát a tanulmány egy szociotropikus, retrospektív és komparatív modellt alkalmaz.

Ezt a megközelítést lehet vitatni, leginkább abból a szempontból, hogy az általa felvázolt dinamika nem életszerű. Bár a választók politikai preferenciáját befolyásolja a gazdaság alakulása, irreális azt feltételezni, hogy a választás idején naprakészek legyenek a gazdasági mutatók alakulásából, vagy akár benyomásuk lehessen a gazdaság egészéről, miközben személyes tapasztalatuk, információjuk csak saját szűk környezetükből származik. Ezt csak tetézi az a feltételezés, hogy nemzetközi rangsorokban is el tudják helyezni az ország gazdasági állapotát; még ha esetleg hallottak is a főbb gazdasági statisztikák alakulásáról a kampány során, vagy esetleg van egy általános benyomásuk az ország általános gazdasági helyzetéről, nehéz elképzelni, hogy ezt összevetnék más országok hasonló mutatóival, és ez alapján hoznák meg végül döntésüket. A modell fő funkciója éppen ezért nem a választókban konkrétan lezajló folyamatok pontos rekonstrukciója, hanem a politika alakulásának előrejelzése a gazdasági fejlemények ismeretében. Amennyiben az előrejelzések pontosak, a modell használható elemzésre, függetlenül attól, hogy az egyes választók fejében hogyan zajlik le a döntéshozatal. A modell nem egyéni szinten próbálja a magyar szavazói magatartást, azon belül pedig a gazdasági szavazást megvizsgálni, hanem a gazdasági mutatók alakulásának hatását kívánja ellenőrizni a választási eredményekre. Ezáltal csak közvetve épít az egyéni szintű modellekre, az aggregált eredmények kerülnek a kutatás fókuszába az egyén helyett. Az ilyen, a gazdasági szavazást aggregáltan megközelítő szociotropikus-komparatív modellek prediktív ereje több kutatás alapján kifejezetten erős. Az 1970-es évek óta az összehasonlító kutatások megállapították, hogy az egocentrikus modelleknél a retrospektív-szociotropikus megközelítés megbízhatóbb előrejelzésekkel szol-

gál.⁴ Lewis-Beck és Paldam⁵ tanulmánya szerint a pártpreferenciák változásának körülbelül egyharmadát lehet magyarázni a gazdasági hatásokra adott választói reakciókkal. A kutatás szerint ráadásul a negatív teljesítmény büntetése jóval gyakoribb, mint a pozitív teljesítmény jutalmazása (a választók könnyebben elfelejtik, hogy jobban megy a soruk, de azt szinte egészen biztosan észreveszik, ha rosszabb helyzetbe kerültek), ez alapján pedig gazdasági válságok esetén különösen alkalmas ez a modell a választási eredmények magyarázatára. A tanulmányban használt modell magyarázó erejét több időszakban különböző szerzők igazolták már,⁶ az ő módszertanukra is épít a tanulmány empirikus része.

Van tehát logika a választott modell mögött. Ez a választás azonban még nem old meg minden módszertani kérdést. A szociotropikus-retrospektív modellek egyik előnye, hogy széles az elérhető, átlátható indikátorok köre, a makrogazdasági statisztikák a világ szinte minden országából elérhetőek, és jól összevethetőek egymással. Ez a bőség zavarát okozza: nem egyértelmű, hogy melyik mutatókat érdemes megvizsgálni a gazdasági szavazás kutatása során. A szakirodalom elsősorban három tényezőre koncentrált: a gazdasági növekedésre, a munkanélküliségre és az inflációra.⁷ A növekedés a gazdaság egészének tendenciáit tudja kimutatni, és jellemzően a GDP/fő alakulásával szokás mérni. A munkanélküliség nem érinti a gazdaság egészét, viszont tendenciája jól mutatja, hogy a gazdasági biztonságérzet miként alakul az országban, így jól kiegészíti a növekedés általános mutatóját. Az infláció már kérdésesebb mutató. Egyrészt nagyon fontos, hiszen ezen keresztül gyakorlatilag azonnal érzik a választópolgárok a gazdasági nehézségeket: az árak alakulását nap mint nap kénytelenek követni akkor is, ha a makrogazdasági mutatók nem is foglalkoztatják őket. Ugyanakkor sokszor recesszió esetén az infláció kifejezetten alacsony marad, hiszen a válság során a fogyasztók visszafogják a költésüket, ez pedig csökkenő kereslethez, és lassan, vagy egyáltalán nem növekvő árakhoz vezet. Így az alacsony infláció sokszor a rossz, nem pedig a hatékony válságkezelés indikátora.

4 Fiorina 1978.

5 Lewis et al. 2000.

6 Powell–Whitten 1993; Simonovits 2010.

7 Fiorina 1981.

A tanulmány fókuszában két válság kezelése áll: a 2008-as (2008 és 2012 között) és a 2020-as (2020-tól napjainkig, tehát 2022 tavaszáig). A két válság között számos különbség merül fel, amelyek később kifejtésre kerülnek, ugyanakkor mind a két válság érintette gyakorlatilag a világ összes országát, így a válságkezelés összevetésére mindkét időszak remekül alkalmas. A fent említett mérőszámok közül Simonovits⁸ módszertanát követve a GDP/fő növekedését, illetve a munkanélküliség alakulását is figyelembe veszem az empirikus vizsgálat során. Az infláció esetében különbséget kell tenni a két válság között: míg a 2008-as recesszió során a fogyasztás jelentősen visszaesett, így az infláció alakulása nem mond el sokat egy-egy kormány válságkezeléséről, mivel az alacsony infláció legtöbbször súlyosabb válságot jelentett ebben az időszakban, addig a 2020-as válság egyik fő indikátora az elszabaduló infláció, amit a kormányok kordában próbálnak tartani, elég csak a magyarországi árstopra gondolni.⁹ Éppen ezért a 2008-as válságkezelési hatékonyság kimutatásában az inflációt nem fogom figyelembe venni, viszont a 2020-as válság esetén ez a mutató is bekerül a vizsgálatba. Ugyan felmerülhet, hogy egy új indikátor bevonása csökkenti a két modell összevethetőségét, de politikai szempontból éppen ez a különbségtétel teremti meg az összehasonlíthatóságot. A politikusok azokra a mutatókra optimalizálnak, amelyek befolyásolhatják a választások kimenetelét, ezek pedig azok, amelyek egy adott válság során a választók számára érzékelhetők. Az infláció politikailag rendkívül releváns mutató a 2020-as válság esetén, így kihagyása a szakirodalom ismeretében nem volna helyes. A 2008-as válság során viszont a kormányok nem törekedtek az infláció minimalizálására, sőt, sok esetben inkább növelni akarták azt. Ennélfogva ebben az esetben az inflációt nem lenne korrekt magyarázó változóként bevonni a modellbe. Így a független változók eltérő köre ellenére is összevethető a két modell: mindkét esetben a politikailag releváns mutatók kerültek be a vizsgálatba.

A következőkben először általánosságban vizsgálom meg, hogy a válságok valóban megnehezítik-e a kormányok számára a hatalmon maradáást. Ezt követően pedig a 2008-as és a 2020-as krízis kezelésén és a kormá-

⁸ Simonovits 2010, 983–985.

⁹ Presinszky 2022.

nyok újraválasztási rátájának összevetésén keresztül tesztelem a szociotopikus-retrospektív-komparatív modellek két központi hipotézisét:

H1: A 2008-as és 2020-as gazdasági válság hatására a kormányokat kisebb eséllyel választják újra, mint egyéb időszakokban.

H2: Gazdasági válság idején azoknak a kormányoknak nagyobb az esélye az újraválasztásra, amelyeknek országában a válság hatásai kevésbé voltak súlyosak, azaz gazdaságuk jobban teljesített más országoknál.

A gazdasági válság általános hatása az újraválasztási esélyekre a 2008-as válság idején

Azt, hogy van-e különbség válság idején a kormányok újraválasztási rátájában, a Database of Political Institutions (DPI) választási eredményeket is tartalmazó adatbázisának¹⁰ segítségével vizsgáltam meg. Mivel az adatbázis 2017-ig tartalmazza az adatokat, a 2008-as krízis utáni válságidőszakot (2009–2012) vettem össze az összes többi időszak (1975–2008, illetve 2013–2017) demokratikus választási eredményeivel. A vizsgálat alapja az, hogy a két időszak választásai után a kormánypárt (koalíció esetén a kormány legerősebb pártja) újra kormányt tudott-e alakítani (újraválasztás). Az eredményeket az 1. táblázat tekinti át.

Első ránézésre az eredmények nem meggyőzőek, ugyanis, míg általában a kormányok közel 43 százalékát választották újra, a válság során a kormányok 59 százaléka kapott újra bizalmat. Ezt azonban torzítja a rengeteg fiatal demokrácia, illetve hibrid rezsim, ahol egyrészt a politikai törvényszerűségek nem ugyanúgy érvényesek, mint az elsősorban nyugati demokráciákat vizsgáló politikatudomány modelljei alapján várnánk, másrészt pedig ezek olyan országok, amelyeket a 2008-as recesszió kevésbé érintett, ugyanis jellemzően fejletlen államokról beszélünk, ahol

10 Scartascini et al. 2018. Az adatbázist hiányzó adatokkal saját kezűleg kiegészítettem, így tartalmazza a világ összes, részben vagy teljesen demokratikus választását 1975 és 2017 között, ez összesen 1055 választást jelent 141 különböző országban. A vizsgálatban csak azok a választások voltak figyelembe véve, ahol valós politikai verseny volt a parlamenti mandátumokért (6-os vagy 7-es osztályzat a „liec” skálán). A figyelembe vett választás mindig az adott politikai rendszer elsőrendű választása volt, például elnöki rendszer esetén az elnökválasztás, parlamenti rendszer esetén az alsóházi választás.

nem esett annyira vissza az életszínvonal, hiszen eleve alacsony szinten volt a válság előtt is. Például a Fülöp-szigeteken a válság legrosszabb évében, 2009-ben is pozitív (1,4 százalékos) GDP-növekedést regisztráltak, a válságidőszak többi évében pedig 6 százalék felett növekedett a nemzeti össztermék, a 2010-es választást mégis elveszítette a regnáló kormánypart, a Lakas. Peruban hasonló volt a helyzet: 2009-ben is növekedett a gazdaság, és a recesszió többi évében 6 százalék feletti növekedést regisztráltak, mégis katasztrofális vereséget szenvedett a regnáló APRA párt. Ezzel szemben a válságot sokkal súlyosabban elszenvedő Argentínában, ahol a válság mélypontján 6 százalékot csökkent a GDP, a Juszticialista Párt mégis meg tudta őrizni vezető pozícióit. Az összesített adatok mellett ezek a példák is demonstrálják, hogy ezekben a régiókban a gazdasági szavazás törvényszerűségei másképp működnek, mint Európában vagy Észak-Amerikában. Ezért a jelen vizsgálat szempontjából érdemes csak a kiterjesztett nyugati országokat¹¹ figyelembe venni, amit az 1. táblázat 4. és 5. sora mutat meg. Így a kép már más: míg „normál” helyzetben a kormányok 56 százaléka maradt hatalomban, addig a válság során csupán 39 százalékuk.

1. táblázat: Kormányok újraválasztási gyakorisága a 2008-as válság idején (2008–2012) és egyéb időszakokban, 1975–2017

<i>Kormányok újraválasztási gyakorisága, 1975–2017</i>	<i>Választások száma</i>	<i>Újraválasztások száma</i>	<i>Újraválasztások aránya</i>
Világ, „normál” időszak	735	314	42,72%
Világ, 2008-as recesszió	113	67	59,29%
„Nyugat”, „normál” időszak	277	155	55,96%
„Nyugat”, 2008-as recesszió	36	14	38,89%

A Nyugat mellett bevonhatóak lennének még más régiók is (Ázsia, Latin-Amerika, Kelet-Európa EU-n kívüli országai), de ennél a kiterjesztett régiónál még nem veszik el teljesen az összehasonlíthatóság, az országok politikai rendszere még többé-kevésbé hasonló, viszont a tanulmány szempontjából lényeges, hogy tartalmazza Magyarországot és szűkebb értelemben vett régióját, ezért definiáltam így a szűkebben is megvizsgált

11 A kiterjesztett Nyugat részei a tanulmányban: az Európai Unió jelenlegi tagállamai, az Egyesült Királyság, Norvégia, Izland, Svájc, az Egyesült Államok, Kanada, Ausztrália és Új-Zéland.

országok körét. Szintén szempont lehetne a földrajzi lehatárolás helyett valamelyik demokráciaindex alapján meghatározni azon nemzetek körét, ahol a politikai rendszer megfelelően demokratikus volt az adott időszakban ahhoz, hogy a gazdasági szavazás jelenségét érdemben lehessen vizsgálni. Ez azonban legalább annyira önkényes és szubjektív szempont lenne, mint a jelenlegi földrajzi lehatárolás, hiszen a demokráciaindex és a határérték megválasztása alapján nagyon különböző országok kerülnének a körbe, ráadásul számos különböző régióból, ami tovább bonyolítaná a vizsgálatát. A kibővített Nyugatot 2008-ban és 2020-ban többé-kevésbé hasonló gazdasági sokkok érték nagyjából egy időben, ezért logikusabb őket összevetni, mint a demokratikusság kritériumát kielégítő, de némileg más gazdasági környezetben lévő államokat is bevonni a vizsgálatba. Az országok köre tehát szükségszerűen önkényes, de a kiterjesztett nyugati országok nyújtják a legjobb lehetőséget egy áttekinthető és reális vizsgálatra.

A táblázatból látható, hogy mitől félnek a kormányok válság idején. Értelemszerűen nem szeretnék a saját újraválasztási esélyeiket 31 százalékkal csökkenteni. Ráadásul a válság alatt újraválasztott 14 kormányból kettő kilóg: Portugáliában ugyan 2009-ben még hatalomban maradtak a szocialisták (bár abszolút többségüket elveszítették), két évvel később azonban már elbuktak a szociáldemokratákkal szemben, míg Hollandiában a recesszió eredményeképp 2010-ben kormányra kerülő Rutte-kormány tudta 2012-ben is megőrizni pozícióját, tehát ezekben az országokban sem élte túl egy kormány a válság teljes időszakát. Az eredmények alapján általánosságban igaz, hogy konjunktúra idején nyugati országokban a kormányokat sokkal gyakrabban választják újra, mint válság idején. Ezért az első hipotézist a Nyugatra tekintve elfogadom, és a továbbiakban az elemzést csak erre a régióra terjesztem ki.

Válságkezelés és politikai sikeresség a 2008-as válság idején

Az első hipotézis, miszerint a válságidőszakok során a kormányok újraválasztási rátája alacsonyabb, mint konjunktúra idején, tehát a 2008-as válságot követő időszakban beigazolódott. A második hipotézist, miszerint a válságokat jobban kezelő pártok újraválasztási esélye jobb, mint a többi kormánypárté, a kiválasztott 34 ország világbanki adatain¹² fogom tesztelni. Kigyűjtöttem az érintett országok éves adatait a vizsgálathoz felhasznált két mutató, a gazdasági növekedés és munkanélküliség esetében a válságidőszakban (2008 és 2012 között). Ezeket az adatokat átlagoltam, így megállapítottam, hogy az egyes országok átlagos növekedése és átlagos munkanélkülisége milyen értéket vett fel a recesszió idején. Ezeket az átlagos értékeket sorba rendeztem: a legmagasabb átlagos növekedésű ország volt az 1. a rangsorban, a legalacsonyabb a 34., a munkanélküliség esetében pedig épp fordítva: a legalacsonyabb átlagos munkanélküliséggel rendelkező ország volt az első, a legmagasabbal bíró pedig a 34. Ezt követően a két rangsorban elfoglalt helyezést minden országnál átlagoltam, így megkaptam egy rangsort, ami általánosan megmutatja, hogy a két mutató tekintetében összességében hogyan teljesített az adott ország.

Felmerülhetne a rangsorolás helyett egy statisztikailag szofisztikáltabb vizsgálat független t-tesztet vagy logisztikus regresszió segítségével. Ezt a megközelítést két okból vetettem el. Egyrészt az esetszám nem elég nagy ahhoz, hogy ezek a tesztek megbízható eredményeket produkáljanak. Másrészt pedig a modell nem véletlenül komparatív, vagyis az a feltételezés áll mögötte, hogy azok a kormányok, amelyek a többiekénél bizonyos mutatók szerint jobban kezelték a válságot, a választók bizalmát is jobban élvezik. Ez a többi országgal való összevetés a rangsorok által jobban megfogható a politikusok számára, mint egy-egy kiemelkedő vagy éppen kiugróan rossz adat által torzított eredmény. A mutatók pontos értékeinek használata így az extrém esetek miatt torzító lehetne, a rangsorok viszont olyan kérdésre adnak választ, amelyre a politikusok is figyelhetnek: a hasonló országokhoz képest milyenek a saját országom gazdasági mutatói? Természetesen a rangsorok is torzíthatnak, például

12 Világbank 2022. A GDP/fő esetében az éves, decembertől decemberig tartó reálnövekedést, míg a munkanélküliség esetében az év végi adatokat vettem figyelembe.

lehet, hogy négy-öt országnak szinte azonos a gazdasági teljesítménye a vizsgált mutatók alapján. A kis különbségeket ilyen esetben a legjobb és a leggyengébb ország között felnagyíthatja a modell, de a mögöttes feltevés szerint ez a politikában is megtörténhet: közgazdasági szempontból hiába kicsi a különbség két állam adatai között, ha az egyik kicsit is jobban teljesít a másikkal, bizonyosak lehetünk benne, hogy erre a különbségre a jobban álló ország kormánya fel fogja hívni a figyelmet. Tehát mind a rangsorok, mind az abszolút értékek torzíthatnak, de a rangsorok torzítása feltételezésem szerint közelebb áll ahhoz, ami a politikában is fontos, így a kis esetszám mellett ezért alkalmaztam a választott módszert.

Ezt követően a DPI adatai alapján az országokat két kategóriába soroltam:¹³ újraválasztották-e a kormányt a vizsgált időszakban, vagy sem. Az eredményeket a 2. táblázat tekinti át. Azokat az országokat, ahol újraválasztott kormány volt, világosszürke háttérrel jelöltem, azokat, amelyekben a kormány megbukott, sötétszürkével. Így látványos, hogy mely országokban volt politikai értelemben sikeres a kormány, miközben a válságkezelés sikerességét a táblázat rangsorában elfoglalt pozíció mutatja meg. Az országokat a gazdasági mutatók átlagos rangsora szerint rendeztem, így a hipotézis megerősítéséhez a táblázat felső soraiban több világosszürke háttérű, alsó soraiban több sötétszürke háttérű országot kell látnunk.

2. táblázat: A gazdasági teljesítmény és az újraválasztások összefüggése 2008 és 2012 között (világosszürke: újraválasztott kormányok, sötétszürke: megbukott kormányok)

<i>Ország neve</i>	<i>Növekedési rangsor</i>	<i>Munkanélküliségi rangsor</i>	<i>Rangsorok átlaga</i>
Ausztrália	2	6	4
Svájc	7	2	4,5
Új-Zéland	8	7	7,5
Norvégia	14	1	7,5
Kanada	5	16	10,5

13 Két kivétellel, Ausztriában és Máltán ugyanis nem voltak választások a válság ideje alatt, így sem újraválasztott, sem megbukott kormány nem volt ezekben az országokban. Ezek az országok nem is szerepelnek a táblázatban.

<i>Ország neve</i>	<i>Növekedési rangsor</i>	<i>Munkanélküliségi rangsor</i>	<i>Rangsorok átlaga</i>
Luxemburg	17	5	11
Németország	11	12	11,5
Románia	10	13	11,5
Hollandia	20	4	12
Lengyelország	1	23	12
Csehország	18	10	14
Svédország	9	19	14
Belgium	12	17	14,5
Bulgária	6	24	15
Dánia	22	9	15,5
Szlovákia	4	29	16,5
Egyesült Államok	13	20	16,5
Izland	26	8	17
Egyesült Királyság	19	15	17
Franciaország	16	22	19
Szlovénia	24	14	19
Finnország	23	18	20,5
Magyarország	25	25	25
Olaszország	29	21	25
Litvánia	21	31	26
Észtország	27	27	27
Portugália	30	26	28
Horvátország	32	28	30
Írország	31	30	30,5
Spanyolország	28	34	31
Görögország	34	32	33
Lettország	33	33	33
Újraválasztott kormányok átlaga	10,82	11,64	11,23
Megbukott kormányok átlaga	21,81	21,57	21,69
Újraválasztási arány	38,89%		

Amint látható, a gazdaság teljesítménye szinte teljes biztonsággal meghatározta azt, hogy egy kormányt újraválasztottak-e, vagy sem. Az átlagos rangsor első tizenkét országában a kormányokat jellemzően újraválaszt-

tották, a többi országban viszont szinte kivétel nélkül megbuktak. Ráadásul a „határesetek” eleve különlegesek: Hollandiában, amint azt már említettem, miután 2010-ben megbukott a kormány, az újonnan megválasztott kormányt még a válság idején (2012-ben) újraválasztották, Svédországban pedig, bár a kormány hatalmon maradt 2010-ben, elveszítette parlamenti többségét, és kisebbségi kormányként alakult újjá. Csehországban 2010-ben azért tartottak választást, mert a recesszió kirobbanása után (2009-ben) a regnáló Topolánek-kormány kénytelen volt lemondani, és bár 2010-ben hasonló pártkonstellációban alakult új kormány, annak személyi összetétele jelentősen megváltozott. Ezt a három „határesetet” tehát lehetne fordítottan is minősíteni.

Mindössze két ország lóg ki a sorból: Románia, ahol a viszonylag jó gazdasági teljesítmény ellenére is megbukott a kormány, valamint Észtország, ami, bár rendkívül megérezte a recessziót, mégis bizalmat szavazott a regnáló kormánynak. A 2. táblázat végén az újraválasztott és megbukott kormányok országainak rangsorokban elfoglalt átlagos helyezése található; ez számszerűsíti is a különbséget: az újraválasztott kormányok országainak átlagos helyezése majdnem fele a megbukott kormányok nemzeteiben tapasztalt számoknak, tehát jóval nagyobb arányban választották újra a kormányokat, ha a válság hatásai kevésbé voltak érezhetőek az adott társadalomban. Ennek megfelelően a 2008-as világválság esetében a korábban elfogadott első hipotézis mellett a második hipotézist is elfogadom, miszerint a válságkezelés hatékonysága jelentősen befolyásolta az újraválasztás esélyeit a vizsgált országokban.

A trendhez illeszkedik a magyar eset is. Jól tudjuk, hogy a szocialista kormány 2010-es bukásában sok egyéb tényező is szerepet játszott, de a gazdasági szavazás is kiválóan magyarázza a Fidesz–KDNP győzelmét. A magyar válságkezelés a nyugati átlaghoz képest nem volt hatékony: mind a gazdasági növekedés, mind a munkanélküliség tekintetében rosszabbul állt az ország, mint a kutatásban szereplő többi állam többsége, és értelmezhetjük úgy is a 2010-es eredményt, hogy a gyenge válságkezelést büntették meg a választók. A szociotropikus-retrospektív-komparatív gazdasági szavazás modellje tehát nemcsak a nyugati országokban általában, hanem Magyarországon is képes magyarázni a kormány politikai sikertelenségét a 2008-as pénzügyi világválság időszakában.

Válságkezelés és politikai sikeresség a pandémia idején (2020–2022)

Itt érkeztünk el a jelenhez, amikor hosszú konjunktúra után újra a gazdasági problémák kerülnek a politika fókuszába, és a válságkezelés minden kormány napirendjét meghatározza. Erre az időszakra a fentihez hasonlóan vizsgáltam meg a gazdasági és a politikai sikeresség közötti kapcsolatot: ugyanúgy rangsoroltam a nyugati országokat gazdasági teljesítmény szerint a 2020-as és 2021-es növekedési és munkanélküliségi mutatók¹⁴ szerint, mint a 2008-as időszak vizsgálata alapján, csak ezúttal az inflációt¹⁵ is figyelembe vettem a sorrend kialakításánál. (A legalacsonyabb inflációt regisztráló ország került a rangsor elejére, a legmagasabb árnövekedést elszenvedő pedig a végére.) A 2020 márciusa és 2022 májusa közötti választási eredményeket az Inter-Parliamentary Union (IPU) adatbázisa¹⁶ alapján vettem össze velük (lásd: 3. táblázat). Itt a vizsgált időszak rövidebb volt, kevesebb országban volt választás, de az eredményeket összefoglaló táblázatban feltüntettem a lemondott, választást így nem veszítő kormányokat is. Ezeket szintén a sikertelen, a hatalmukat megőrizni nem tudó kormányok közé soroltam. Így is csupán húsz országban mondott le a kormány, vagy volt választás, de ez a minta is elegendő az általános tendenciák felrajzolásához.

Az eredményeket a 3. táblázat foglalja össze. Ismét láthatóak a különböző mutatók szerinti rangsorokban elfoglalt helyezések országonként, valamint a rangsorok átlaga, ami szerint a vizsgált eseteket sorba rendeztem. Világosszürke háttérrel láthatók ismét azok az országok, amelyekben újraválasztották a kormányt, míg sötétszürkével azok, ahol a Covid világszintű elterjedése óta megbukott egy kormány. Az első hipotézis igazolásához a konjunktúra-időszakhoz viszonyítva kevés újraválasztott kormányt kell látnunk, a második hipotézis igazolásához pedig a táblázat felső soraiban kellene fellelnünk a világosszürke háttérű országokat, és lentebb a sötétszürke háttérűeket.

14 Világbank 2022. Hiányzó adatok esetén az adott ország statisztikai hivatalának honlapjáról egészítettem ki az adatbázist.

15 A fogyasztói árindex lakhatást is tartalmazó mutatóját (Consumer Price Index including housing costs, CPIH) értem infláció alatt, ami az árak változását decembertől decemberig követi, így adja ki az adott év inflációját.

16 Inter-Parliamentary Union 2022.

3. táblázat: A gazdasági teljesítmény és az újraválasztások összefüggése 2020 és 2022 között (világosszürke: újraválasztott kormányok, sötétszürke: megbukott kormányok)

Ország neve	Növekedési rangsor	Munkanélküliségi rangsor	Inflációs rangsor	Rangsorok átlaga
Norvégia	6	6	27	13,00
Németország	23	3	14	13,33
Szlovénia	26	9	7	14,00
Horvátország	9	25	13	15,67
Új-Zéland	18	4	25	15,67
Magyarország	12	5	31	16,00
Hollandia	17	8	24	16,33
Szlovákia	5	22	22	16,33
Egyesült Államok	13	11	30	18,00
Kanada	15	24	17	18,67
Románia	11	16	29	18,67
Bulgária	22	14	21	19,00
Franciaország	25	30	4	19,67
Portugália	33	23	3	19,67
Svédország	14	31	15	20,00
Ausztria	29	20	12	20,33
Litvánia	4	28	32	21,33
Csehország	31	26	9	22,00
Izland	32	15	20	22,33
Olaszország	30	32	8	23,33
Újaválasztott kormányok átlaga	19,43	19,00	14,86	17,76
Megbukott kormányok átlaga	18,38	17,69	19,08	18,38
Újaválasztási arány	50%			

A táblázat itt korántsem mutat olyan egyértelmű képet, mint a 2008-as válság idején. A válságot legjobban kezelő három kormány (a norvég, a német és a szlovén) egyaránt elvesztette a választását, és több, viszonylag gyengén teljesítő gazdaságot vezető kormány is hatalmon tudott maradni (például Izland, Franciaország, Portugália). A rangsorátlagok tekintetében gyakorlatilag a megbukott és újraválasztott kormányok nemzetei között nincs érdemi eltérés, sőt, növekedés és munkanélküliség tekintetében

a megbukott kormányok valamivel jobban teljesítettek, mint az újráválasztottak. Esetleg mondhatnánk azt, hogy ennek a válságnak a kapcsán csak az infláció számít, és ebben a mutatóban az újráválasztott kormányok átlagosan valóban valamivel jobban teljesítettek, de rengeteg a kivétel: Szlovéniában, Olaszországban és Csehországban például a viszonylag kordában tartott áremelkedés ellenére bukott meg a kormány, míg Magyarországon és Új-Zélandon kifejezetten magas infláció mellett választották újra az inkumbens kabinetet.

Az adatok alapján tehát a második hipotézist, miszerint a válságot jól kezelő kormányokat a választók megjutalmazzák, elvethetjük a pandémiás időszakban. Az első hipotézis esetében nehéz ilyen egyértelmű ítéletet mondani, hiszen az újráválasztási ráta, amelynek kiszámításakor a lemondással megbukott, de választáson meg nem méretett kormányok kikerültek a mintából, a 2008-as recessziót követő években tapasztaltnál (39 százalék) képest jelentősen jobb (50 százalék), de elmarad a konjunktúra idején megszokott mértéktől (56 százalék, vö.: 1. táblázat). Eszerint tehát a Covid-válság okozta problémák miatt nagy általánosságban a választók kevésbé büntetik a politikusokat, mint a legutóbbi recesszió idején. Összességében kijelenthető, hogy a szociotropikus-retrospektív-komparatív modell, amely kiválóan magyarázta a 2008-as válság utáni nyugati választási eredményeket, nem alkalmas a jelen politikai eredményeinek előrejelzésére. Ezt a ténytet a 2022-es magyar választások megértése miatt is érdemes kiemelni. A magyar kormány ugyanis a vizsgált mutatók szerint a 2010-es helyzethez képest sokkal jobban kezelte a válságot, és elsősorban az alacsonyan tartott munkanélküliségnek köszönhetően nemzetközi összehasonlításban is összességében jól teljesített a kiugróan magas infláció ellenére. Ez alapján logikus is, hogy nagy sikert arattak az áprilisi választáson. Az összehasonlító elemzés azonban megmutatta, hogy ezt a magyarázatot nem tekinthetjük kielégítőnek, mert ebben az időszakban ez a modell nem ad jó magyarázatot a politikai folyamatokra.

Miért más 2020, mint 2008?

Magyarázatot kell keresnünk arra, hogy miért csökkent ilyen komoly mértékben a szociotropikus-retrospektív-komparatív modell prediktív ereje a legutóbbi két válság között, illetve Magyarországon miért működik továbbra is jól a gazdasági szavazás ezen keretrendszere. Erre két nagyobb válasz is adható, amelyeket azonban a jelen tanulmány nem tud teljes mértékben igazolni, csak a felvetésre engednek lehetőséget a kerektek. További vizsgálatok szükségesek ezeknek a hipotéziseknek a tényleges igazolásához. Az első a két válság eltérő jellegéből fakad. A 2008-as válság egy elhúzódó, az emberek mindennapjait éveken keresztül érintő folyamat volt,¹⁷ ami alatt a lakosság elégedetlensége folyamatosan nőtt. Ezzel szemben a Covid okozta gazdasági válság első, legsúlyosabb szakasza rendkívül gyorsan, egy-két hónap alatt lezajlott, majd a gazdasági mutatók gyorsan javulásnak indultak, és egy bő éven belül a legtöbb nyugati ország GDP-je elérte a válság előtti szintet.¹⁸ A gyorsabb lefolyás több szempontból is enyhítette a recesszió politikai hatását. Egyrészt rövidebb volt az az időszak, amikor kilátástalannak tűnt a helyzet polgárok számára, és ezért a választók minden, a status quohoz köthető párttól, legfőképpen a kormánypártoktól elfordultak. Bár a helyzet nem javult azonnal, a kilábalás látszólag hamar elkezdődött, így a reménytelenség rövid ideig uralta csak a választók gondolatait. Másrészt a tény, hogy a GDP középtávon nem csökkent, és a munkanélküliség is csak ideiglenesen ugrott meg a digitalizáció és az otthoni munka elterjedésével, eleve csökkentette a válságpercepció jelenlétét. Bár mindenki tudta, hogy vannak gazdasági problémák, ezeket rövidebb ideig és kisebb mértékben érezték a saját bőrükön, mint a 2008-as recesszió esetén, így a válságok által jellemzően elindított elégedetlenség nem érthette el a várt szintet. Tulajdonképpen politikai értelemben a 2008-as válsághoz viszonyítva a pandémia által okozott gazdasági visszaesés nem is tekinthető teljes értékű válságnak annak ellenére, hogy a mai napig érinti az életünket. Ez elsősorban az infláción keresztül érezhető a választók számára, a GDP

17 Bartels 2013, 49.

18 Az adatbázis alapján a vizsgált országok mindegyike 2020-ban néhány hónap alatt legalább 4%-os GDP-csökkenést szenvedett el; 2021 végére 62%-uk már újra elérte a válság előtti összterméket, de a legrosszabbul álló országban is kevesebb mint 3% volt a GDP visszaesése 2020 márciusa és 2021 decembere között, ami gyorsan enyhülő válságra utal.

és a munkanélküliség tekintetében azonban nem beszélhetünk tartós válságról, így nem is csoda, hogy a tartós válságokra jellemző politikai trendek nem kísérték. Természetesen az inflációs válság elég súlyosan érinti a lakosságot, és könnyen lehet, hogy a gyors kilábalás csak időleges volt, és újabb erős gazdasági visszaesés következik, a krízis semmiképp sem tűnt még el az életünkéből, de a jelenlegi állás szerint nem tekinthető a 2008-ashoz hasonló mértékű válságnak.

A következő ok, ami miatt ez a recesszió eltér a 2008-astól, az a kormányok egészen eltérő reakciója a korai válságjelenségekre. Míg a pénzügyi válságra adott válaszok döntően megszorításokra, az állami költségek és a hitelezés visszafogására épültek,¹⁹ addig a koronavírus megjelenése után a nyugati kormányok inkább az aktív szerepvállalásra építették a stratégiájukat.²⁰ A kormányok jellemzően az államháztartási egyensúly megőrzése helyett a válságjelenségek által sújtott munkavállalóknak és vállalkozásoknak nyújtottak állami támogatást.

Ez az aktivitás egyrészt hozzájárult ahhoz, hogy – amint fentebb kifejtettem – a válság súlyos, választópolgárok által érzékelhető első szakasza igen rövid lett, a munkanélküliséget és annak nehézségeit jelentősen enyhítették ezek az intézkedések, a gazdasági termelés pedig viszonylag gyorsan helyreállt. Sőt, sokan képesek voltak az állami támogatásokból kisebb tartalékot képezni, ami a jelenlegi, inflációs szakasz során is enyhíti az infláció hatását. Ennek következtében a válság – eddig – nem lett olyan súlyos, mint a 2008-as, különösen nem a választók számára, így a kormányok általános stratégiája eleve megelőzte azt, hogy a recesszió által előidézett alacsonyabb újraválasztási ráta megjelenjen. Természetesen ez a stratégia nemcsak a munkanélküliség féken tartásában és a GDP viszonylag gyors helyreállításában játszott szerepet, hanem részben ez indukálta az elszabaduló inflációt, illetve a Nyugat-szerte általánosan magas államháztartási hiányt is, ami hosszabb távon még súlyosabb válsághoz is vezethet, de rövid és középtávon mindenképp jelentősen mérsékeltek a választói percepcióban a krízis hatásait, így az általános elégedetlenség a kormányok intézkedéseinek köszönhetően sem lett akkora, mint 2008 után. Másrészt nem csak gazdasági okok, azaz a válság hatékony kezelése

19 Bermeo–Pontusson 2012.

20 Hudson et al. 2021.

miatt választották ezt a megközelítést a kormányok. A 2008-as válságra adott megszorító válaszok, mint feljebb bemutattam, jelentős politikai következményekkel jártak: a kormányokat a választók jellemzően tétlennek, tehetetlennek, vagy egyenesen a nép megkárosítójának érezte a választók nagy része, különösen akkor, ha a megszorítások a válság hatásait nem voltak képesek enyhíteni. Ezért buktak meg az inkumbensek a szokásosnál sokkal nagyobb arányban. Ebből tanulva a 2020-as válság során a passzivitás és a megszorítások, a lakosságot közvetlenül negatívan érintő intézkedések elkerülése prioritássá vált a kormánypártoknál, hiszen tudták, ezek milyen súlyos népszerűségvesztéshez vezethetnek. Ezért, még akkor is, ha az adott válságkezelő csomag nem bizonyult minden esetben hatásosnak, fontosnak tartották, hogy aktívnak, a nép gondjait enyhíteni próbáló vezetőnek tűnjenek. Az, hogy azt a percepciót tudták kialakítani a polgároknak, hogy jelentős lépéseket tesznek a válság enyhítéséért, már önmagában elég volt ahhoz, hogy ne váljanak olyan népszerűtlenné, mint a 2008-as krízist megszorításokkal kezelő kormányok. Ennek az aktivitásnak a hosszú távú gazdasági (növekvő infláció, államháztartási hiány és államadósság), valamint ezekből fakadó politikai következményeit egyelőre nem ismerjük pontosan, és lehetnek végül súlyosabbak, mint a 2008-as esetben, de nem kérdés, hogy a kormányok, és különösen a választás előtt álló kabinetek rövid távú érdekét az szolgálta, hogy nagyszabású intézkedésekkel cselekvőképessé tűnjenek a választók szemében.

A magyar eset sem lóg ki ebből a nemzetközi mintából. Míg a 2008-as válság kezeléséhez elsősorban olyan megszorítások köthetők, mint például a 13. havi nyugdíj elvétele,²¹ addig a 2020 utáni válságkezelésnek rengeteg, az állam által nyújtott juttatás volt része, különösen a választások közeledtével például, és ez szimbolikusan is fontos, a 13. havi nyugdíj visszavezetése.²² A Fidesz kampánya közvetlenül utalt is arra, hogy ők hatékonyan kezelték a válságot, és az átlagemberek jólétét javító intézkedéseket vezettek be a választás előtti időszakban, míg a szocialisták legutóbbi kormányzásuk során kifejezetten a lakosság számára fájdalmas lépéseket tettek a recesszió enyhítése érdekében.²³ Ez önmagában hozzájárulhatott a kormánypártok sikeréhez függetlenül attól, hogy a válság-

21 Szikra 2017, 300.

22 Simonovits 2021, 139.

23 Máté 2022.

kezelés nemzetközi összehasonlításban is viszonylag jól sikerült. Érdeemes azonban megjegyezni, hogy bár különösen a választási kampány során bevezetett jóléti intézkedések („osztogatások”) révén 2008-hoz képest a magyar kormány kifejezetten aktívan kezelte a válságot, a szerepvállalás nemzetközi viszonylatban bőven átlag alatti volt: más országok még jobban növelték az állami juttatásokat a válságkezelés érdekében²⁴. A válság természete is más volt 2020-ban, mint 2008-ban, de emellett nem mehetünk el egy másik tendencia mellett sem: ez pedig a posztmaterális értékek egyre nagyobb súlya a politikai preferenciák kialakításában. Norris és Inglehart szerint egyértelműen kimutatható, hogy a nyugati társadalmakban évtizedek óta az anyagi érdekek helyett egyre inkább az absztrakt értékek határozzák meg a polgárok nézetrendszerét, így pártválasztásukat is, és ez a folyamat az elmúlt években jelentősen felgyorsult.²⁵ Ez azt jelenti, hogy bizonyos jóléti intézkedésekkel nem lehet már a szavazók jelentős részét meggyőzni, és a válság enyhébb vagy erősebb hatásai nem befolyásolják olyan mértékben a politikai preferenciákat, mint korábban. Ennek megfelelően az, hogy egy kormány hogyan kezeli a válságokat, egyre kevésbé képes választásokat eldönteni, az értékválasztások sokkal jelentősebb helyet foglalnak el a politikai diskurzusban. Ez okozhatta a második hipotézis elvetését a 2020-as esetben, tehát a választók azért nem büntetik a válságot rosszul kezelő kormányokat, mert nem a gazdasági tendenciák, hanem posztmaterális értékek határozzák meg pártválasztásukat.

A fentebb említett kutatásokból²⁶ az is egyértelmű, hogy Európa keleti, posztkommunista felében, így a kelet-közép-európai régióban is kevésbé jelentős a posztmaterális értékek előretörése, mint Nyugat-Európában vagy Észak-Amerikában. Az anyagi érdekek továbbra is alapvetően meghatározzák a lakosság attitűdjeit, így ebben a régióban továbbra is arra számíthatunk, hogy a válságkezelés hatékonyságának van politikai következménye.

24 Aidukaite et al. 2021.

25 Norris–Inglehart 2021.

26 Pavlovic 2015.

4. táblázat: A gazdasági teljesítmény és az újraválasztások összefüggése 2020 és 2022 között Kelet-Közép-Európában (világosszürke: újraválasztott kormányok, sötétszürke: megbukott kormányok)

Ország neve	Növekedési rangsor	Munka-nélküliségi rangsor	Inflációs rangsor	Rangsorok átlaga
Szlovénia	26	9	7	14,00
Horvátország	9	25	13	15,67
Magyarország	12	5	31	16,00
Szlovákia	5	22	22	16,33
Románia	11	16	29	18,67
Bulgária	22	14	21	19,00
Litvánia	4	28	32	21,33
Csehország	31	26	9	22,00
Újraválasztott kormányok átlaga	12	5	31	16
Megbukott kormányok átlaga	16,5	19,17	20	18,55
Újraválasztási arány	16,67%			

A 4. táblázat, leszűkítve a 3. táblázat adatait a kelet-közép-európai országokra, ezt a feltevést igazolja. Látható, hogy a válság itt jobban megtépázta a kormánypártok népszerűségét, egyedül Horvátországban és Magyarországon választották újra az inkumbens erőt. Ezt a két országot a régióhoz képest kevésbé érintette súlyosan a recesszió. Így ebben a régióban mindkét alapvető hipotézis továbbra is működik: a kormányok újraválasztási rátáját jelentősen csökkentette a válság beköszönte, és csak a recessziót enyhíteni képes kormányoknak volt esélye az újraválasztásra. Ez alapján a Nyugat-Európában és Észak-Amerikában a posztmaterális szempontok előretörése jól magyarázza, miért nem találkozunk a válságok során megszokott választási trendekkel, míg a gazdasági szavazás továbbra is érvényes magyarázó erővel bír a kelet-közép-európai régióban, így Magyarországon is.

Konklúzió

A tanulmány bizonyította, hogy míg a 2008-as válság során a gazdasági szavazás szociotropikus-retrospektív-komparatív modellje kiválóan magyarázta a választási eredményeket, viszont a 2020 óta velünk lévő válság

során összességében nem működött: a kormányokat hasonló mértékben választották újra, mint konjunktúra idején, és a válságot jól kezelő kabinetek jutalmazása, illetve a krízist enyhíteni képtelen kormányok büntetése nem figyelhető meg általában.

Ennek kétféle lehetséges magyarázatát mutattam be: egyrészt a 2020-as válság több szempontból is egészen másként zajlik, mint azt a 2008-as recesszió esetén tapasztalhattuk, ráadásul a kormányzati reakciók is teljesen mások, mint voltak korábban, így nem meglepő, hogy eltérnek az eredmények. Másrészt a nyugati demokráciákban a materiális értékek jelentősége visszaszorulóban van, így a gazdasági jelenségek politikai jelentősége folyamatosan csökken. Ezzel szemben a kelet-közép-európai régióban, így Magyarországon is továbbra is a materiális értékek dominálnak a politikában, ennek megfelelően itt a gazdasági szavazás modellje alapján előre jelzett eredményeket tapasztaltuk mind 2008, mind 2020 után. Ezeket a magyarázatokat további kutatások igazolhatják vagy cáfolhatják érdemben.

A szociotropikus-retrospektív-komparatív modell kiválóan jelezte előre Magyarországon mindkét válság idején a kormánypártok várható sorsát 2010-ben és 2022-ben is. Míg 2010-ben a válságot nemzetközi öszszevetésben rosszul kezelő szocialista kormány megbukott, addig 2022-ben a krízis hatásait enyhíteni képes Fidesz–KDNP-t újraválasztották. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy a 2022. áprilisi választásokon kizárólag a gazdasági szempontok befolyásolták a végeredményt, de azt igen, hogy Magyarországon a gazdasági szavazás jelentősége továbbra is nagy, és válságidőszakban csak akkor van esélye egy kormánynak arra, hogy újraválasszák, ha viszonylag jól kezeli a krízis hatásait.

Irodalom

- Aidukaite, Jolanta – Saxonberg, Steven – Szelewa, Dorota – Szikra, Dorottya 2021: Social policy in the face of a global pandemic: Policy responses to the COVID-19 crisis in Central and Eastern Europe. *Social Policy Administration*, 55. szám, 358–373.
- Bartels, Larry 2013: Political Effects of the Great Recession. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 650. szám, 47–75.
- Bermeo, Nancy – Pontusson, Jonas (szerk.) 2012: *Coping with Crisis: Government Reactions to the Great Recession*. New York, Russell Sage Foundation.
- Christiansen, Paul 2017: *Orchestrating Public Opinion: How Music Persuades in Television Political Ads for US Presidential Campaigns, 1952–2016*. Amsterdam, Amsterdam University Press.

- Duch, Raymond – Stevenson, Randolph 2008: *The Economic Vote: How Political and Economic Institutions Condition Election Results*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Fiorina, Morris P. 1978: Economic Retrospective Voting in American National Elections: A Micro-Analysis. *American Journal of Political Science*, 22. évfolyam, 2, 426–443.
- Hudson, Callum – Watson, Benjamin – Baker, Alexandra – Arsov, Ivailo 2021: *The Global Fiscal Response to Covid-19*. <https://ho.website.rba.gov.au/publications/bulletin/2021/jun/pdf/the-global-fiscal-response-to-covid-19.pdf>. Reserve Bank of Australia.
- Inter-Parliamentary Union választási adatbázisa 2022: <https://data.ipu.org/elections>
- Lewis-Beck, Michael 1988: *Economics and Elections. The Major Western Democracies*. Ann Arbor, University of Michigan Press.
- Lewis-Beck, Michael – Paldam, Martin 2000: Economic voting: an introduction. *Electoral Studies*, 19. évfolyam, 2–3, 113–121.
- Máté, Patrik 2022: „Április 3-án lezárhatjuk a kudarcos Gyurcsány-korszakot” (interjú Hollik Istvánnal). *Magyar Nemzet*. <https://magyarnemzet.hu/belfold/2022/02/aprilis-3-an-lezarhatjuk-a-kudarcos-gyurcsany-korszakot>
- Norris, Pippa – Inglehart, Ronald 2019: The backlash against the silent revolution. In Norris, Pippa – Inglehart, Ronald: *Cultural Backlash. Trump, Brexit and Authoritarian Populism*. Cambridge, Cambridge University Press, 87–131.
- Patkós, Veronika 2015: Önigazolás és vágyvezérelt gondolkozás: kognitív torzítások a választói döntésekben a 2014-es választások során. *Politikatudományi Szemle*, 24. évfolyam 3, 75–95.
- Patkós, Veronika – Farkas, Eszter 2020: Boldogok a kormánypártiak: a kormánypárthoz kötődés és a boldogság összefüggése Európában. *Társadalomtudományi Szemle*, 10. évfolyam 4, 1–22.
- Pavlovic, Zoran 2015: Individual and Country Level Determinants of (Post)Materialist Values in Eastern Europe. *European Quarterly of Political Attitudes and Mentalities*, 4. évfolyam, 2, 1–11.
- Powell, G. Bingham – Whitten, Guy 1993: A Cross-National Analysis of Economic Voting: Taking Account of the Political Context. *American Journal of Political Science*, 37. évfolyam 2, 391–414.
- Presinszky, Judit 2022: Korlátozzák hat alapvető élelmiszer árát Magyarországon. *Telex*. <https://telex.hu/belfold/2022/01/12/orban-viktor>
- Scartascini, Carlos – Cruz, Cesi – Keefer, Philip 2018: *The Database of Political Institutions (DPI2017)*. <https://publications.iadb.org/en/database-political-institutions-2017-dpi2017>
- Simonovits, András 2021: A koronavírus-járvány és a magyar nyugdíjrendszer. In Fazekas, Károly (szerk.) *Munkaerőpiaci tükrök, 2020*. Budapest, ELKH Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont, 136–141.
- Simonovits, Gábor 2010: A gazdasági integráció hatása a kormányzati elszámoltathatóságra. *Közgazdasági Szemle*, 57. évfolyam, 11, 980–993.
- Szikra, Dorottya 2017: A magyar nyugdíjrendszer a rendszerváltás óta. In Ferge Zsuzsa (szerk.) *Magyar társadalom és szociálpolitika, 1990–2015*. Budapest, Osiris.
- Világbank adatbázisa 2022: <https://data.worldbank.org/>